SUB | NIEDERSÄCHSISCHE STAATS- UND UNIVERSITÄTSBIBLIOTHEK GÖTTINGEN

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter...

Jahr: 1743

Kollektion: Zoologica

Werk Id: PPN369546733

PURL: http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PID=PPN369546733|LOG_0154

OPAC: http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369546733

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.
Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.
Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Rumphii Adpendix *tribus* ſubſequentibus *Capitibus* porro auctus eſt.

CAPUT SEXAGESIMUM NONUM.

Umbraculum maris. Brappat Tudong.

SUperſunt quædam minus notæ *Mangii* ſpecies, quas ad antecedentes referre potueram, quum vero ab iis multum differant, ſeparatim illas hic ſubjungere & deſcribere malui.

Umbraculum Maris, varietas eſt *Mangii Corniculati*, ſupra *cap.* 64. deſcripti, cujus binas obſervavi ſpecies; prima harum mihi dicitur *Ceramenſis*, altera *Amboinenſis*.

Primo *Ceramenſis* truncum gerit haud multum crure craſſiorem, nec viro altiorem; ejus rami ſeſe dividunt in plures nodoſos & breves ramulos, qui denſam formant comam. Folia nunc & plurimum ſolitaria ſunt, nunc vero obpoſita, vulgaris *Brappat* formæ, ſuperius nempe ſubrotunda, craſſa, ſcabra, ac vix notabilibus venis diſtincta luteſcentibus & parum protuberantibus, ſunt vero tres & quatuor pollices longa, binos digitos lata.

Flores ſunt uti *Mangii Fruticantis*, ex petalis parvis albiſque conſtructi, incurvis & rugoſis inſtar illorum *Bonga Lacca*. Fructus incurvæ ſunt ſiliquæ inſtar Acinacis vel Falcis, illis *Mangii cornuculati* omnino ſimiles, ſed magis incurvæ, & apice ſurſum elevatæ, digiti articulum circiter longæ, calamum craſſæ, externe pallide virentes, interne repletæ viridi penitus medulla, ſiliquarum formam habente, quæ ſicca eſt, & in bina ſegmenta diviſibilis: Arboris cortex nigricat, multiſque elevatis punctis notatus; lignum eſt album & molle uti reliquorum Brappat, quam diu nempe vegetum eſt.

Si hæ arbores copioſæ & plures ſibi adſtant, non late ſeſe extendunt, ſed ſolitariæ ingentem formant comam, inſtar Umbellæ formatam, quæ *Tudong* vocatur, quamque mulieres ſupra caput gerunt.

Creſcit hæc arbor talibus in litoribus, quæ ſaxoſa ſunt, & maris reditu aqua obducta, quum hæc arbor coma ſua aquæ ſupernatet, & ipſi tanquam Umbraculum inſervit: Si vetuſta ſit, ejus lignum duriſſimum eſt & graviſſimum, in aqua fundum petens, coloris ex fuſco ruffi, in medio autem nigricans, ſed raro obcurrit: Hinc patet non multum differre hanc arborem a *Mangio corniculato* ſupra deſcripto, tam quoad folia quam fructus, atque differentia potiſſimum hac in re ſita eſt, quod *Umbraculum* hoc *maris* arbor ſit ſolitaria, atque hinc extra claſſem reliquorum Mangiorum ſecludenda, in tali porro creſcit plano litore, quod aqua continuo marina conſpergitur. Supra memoratum durum lignum raro invenitur, & ex Caybobbenſium opinione tantum in ſolitaria iſta obcurrit arbuſcula, quæ vetuſta eſt, & in aqua marina diu decubuit.

Secundo Amboinenſis ſpecies truncum gerit non ultra quatuor pedes altum, comamque itidem habet extenſam inſtar *Pajong*.

Folia ejus maxime a præcedenti differunt, minima enim pollicem, & maxima binos transverſales digitos longa ſunt, unum vero lata, ſubrotunda, & parum bifida, glabra, nec notabiles gerentia coſtas. Fructus ejus itidem non ita incurvi ſunt, vix pollicem longi, in longum deſinentes apicem, lutei, ac facile decidui.

Nomen. Latine *Umbraculum maris*, Malabarice *Tudong Laut*, vel *Brappat Tudong*, & *Pajong Laut.* Caybobbenſes in magna Cerama illam vocant *Papari*, alii vero *Watta Tube Tube.*

Locus. In magna obcurrit Cerama circa Caybobbo, uti & in Leytimoræ plaga Zephyrea in litore Ruttum, & in litore Halong circa Lateri.

Uſus. Ab incolis noxia habetur hæc arbor, cujus & nullas guſtant partes: Ejus cortex contuſus, & aquæ injectus piſces enecat inſtar aliorum Bori. Ex fuſco nigroque ligno manubria telorum, aliorumque inſtru-

Het Byvoegzel *van* Rumphius *is verders met de* drie *volgende* Hoofdſtukken *vermeerdert.*

LXIX. HOOFDSTUK.

De Zee-ſcherm-Boom.

DAar zyn nog eenige min bekende zoorten van* Mangi Mangi, *dewelke ik wel onder de voorgaande hadde konnen brengen, dog dewylze nog al wat van dezelve verſchillen, zo heb ik ze liever hier agter in't byzonder willen beſchryven.*

Umbraculum Maris, *is een verandering van* Mangium Corniculatum, *boven Kapittel* 64. *beſchreven, waar van ik twee zoorten aangemerkt hebbe. De eerſte noem ik de* Ceramze, *en de tweede de* Amboinſche.

Eerſtelyk: de Ceramſe *heeft een ſtam niet veel dikker dan een dye, en niet hooger dan een man. De takken verdeelen hun in veele korte en knoeſtige zyde-takjes, makende een digte kruyn. De bladeren ſtaan zommige enkeld gelyk de meeſte zyn, zommige tegens malkander, van gemeene* Brappats *fatzoen, te weten voren rond toelopende, dik, ſtyf, met pas kennelyke ribbekens, dewelke geel uytſteeken, drie en vier duymen lang, en twee vingers breed zyn.*

Het bloeizel is gelyk als aan 't Mangium Fruticans, *van kleene witte blaadjes gemaakt, die wat gefronſt zyn, als die van* Bonga Lacca. *De vruchten zyn kromme houwen, als Sikkels, die van* Mangium Corniculatum *gantſch gelyk, dog krommer, en met de ſpits opwaarts gekeert, omtrent een lidt van een vinger lang, en een ſchaft dik, buyten bleek-groen, binnen gevult met een gras-groen hert, gefatzoeneert na de houwen, droog, en in tweeen deelbaar. De ſchorſſe is ſwart, en met veele opgeworpene puntjes ruyg. Het hout is wit en week, gelyk aan ander* Brappat, *zo lang het in 't groeyen is.*

Als deze boomen veele by malkander ſtaan, zo berydenze haar niet wyd uyt, maar alleen ſtaande, maakenze een breeden kruyn, gefatzoeneert als een ſtroo- en ſchermhoed, genaamt Tudong, *als de Vrouwen op het hoofd dragen.*

Zy groeyen op zodanige ſtranden, dewelke ſteenachtig zyn, en met het hooge water bedekt werden, wanneer dezen boom met zyn kruyn op het water dryft als den voornoemden ſchermhoed. In den ouderdom wert het hout zeer hard en ſwaar, in 't water zinkende, bruyn-ros van coleur, maar na de midden ſwartachtig, en wert zelden gevonden. Hier uyt blykt dan, dat het niet veel verſchilt van het bovenſtaande Corniculatum, *zo aan bladeren als aan vruchten, beſtaande het onderſcheyd meeſt hier in, dat dit* Umbraculum Maris *een eenzamen boom is, en 't moet buyten den rang van andere Mangi Mangi gemeenelyk op een zodanige vlakke ſtrand ſtaan, die gedurig met zee-water beſproeyt is. Het bovenſtaande harde hout wert zelden gevonden, en na 't oordeel der Caybobbers, alleenlyk aan dat eenzame boompje, wanneer het zelve oud wert, en in zee-water blyft leggen.*

Ten Tweeden: De Amboinſche zoorte heeft een ſtam niet boven vier voeten hoog, en is mede uytgebreyd van kruyn, als een Pajong.

De bladeren verſchillen merkelyk van het bovenſtaande, want de kleenſte zyn een duym, en de grootſte twee dwers-vingers lang, en een vinger breed, van voren rond en een weinig geklooft, glad, en zonder kennelyke ribben. De vruchten zyn ook wat anders, te weten niet zeer krom, ſchaars een duym lang, met een lange ſpits, geel, en ligt afvallende.

Naam. *In't Latyn* Umbraculum Maris. *Op Malabaars* Tudong Laut *of* Brappat Tudong *en* Pajong Laut. *Die van Caybobbo op groot Ceram, noemen hem* Papari, *andere* Watta Tube Tube.

Plaats. *Men vind hem op groot Ceram omtrent Caybobbo, als mede op Leytimors zuydzyde op het ſtrand van* Ruttum; *en op het ſtrand van* Halong *omtrent* Lateri.

Gebruik. *Hy wert by de Inlanders voor een ſchadelyken boom gehouden, waar van niets geproeft wert. De ſchorſſe geſtampt en op 't water geſtrooyt, doet de viſſchen ſterven, gelyk andere* Bori. *Uyt het ſwart-bruyne hout*

ſtrumentorum formari poſſunt: Javani tale eligunt & expetunt lignum, ex quo telorum ſuorum manubria formant, ſi eleganter nempe ſit venoſum. Fuſcum hoc lignum ad trunci fiſſuras quoque reperitur, quum emortuus ſit, uti illud in *Arbore Excæcante* ſeu *Matta Hoeri* obcurrit.

Tabula Octogeſima Secunda

Ramum exhibet *Umbraculi maris*, quod *Brappat Tudong* incolis vocatur.

CAPUT SEPTUAGESIMUM.

Mangium floridum. Mangi Mangi Bonga.

HÆc quoque *Brappat* ſpecies eſt, cujus folia itidem ſunt cruciata, binos tresve pollices longa, unum lata, ſubrotunda ſeu obtuſa, craſſa, firma, glabra, & coſtis deſtituta, excepto nervo medio, qui infra acute protuberat, & ibi flaveſcit. Ramulorum ſummum terminatur in ſpatham ex binis foliolis ſibi obpoſitis & adcumbentibus formatam.

Flores primo acuta ſunt capitula, in orbem poſita, & floris formam exhibentia, hæc ſeſe aperientia in caliculo plurima exhibent fuſca ſtamina, quibus deciduis, caliculus ſeſe aperit in ſtellulam planam ex quinque radiis compoſitam, atque in hac verus locatur fructus coni formam exhibens, vix pollicem longus, ex fuſco & viridi variegatus, qui florem itidem repræſentat, unde ab Amboinenſibus ſuum obtinuit nomen: Rami ſibi etiam directe obponuntur, ſæpe etiam quaterni ſunt: Lignum ſatis durum eſt, ſed non magnum format truncum.

Nomen. Latine *Mangium floridum.* Malaice *Mangi Mangi Bonga*, juxta Amboinenſe *Watta Coeban ſeu Cumban*, quum ejus fructus florem referant.

Locus. In *Halong* litore obcurrit.

Tabula Octogeſima Tertia

Ramum exhibet *Mangii floridi.*

bout kan men begten maken tot Parrangs en andere gereetſchappen. De Javanen zoeken zulk bout om kris-begten daar van te maken, als het mooy geadert is. Het bruyne hout vind men ook in de ſcheuren des ſtams, wanneer dezelve geſtorven is, gelyk aan den Arbor Excæcans *of* Matta Hoeri *geſchiet.*

De twee- en tachtigſte Plaat

Vertoont een Tak van de *Zeeſcherm-Boom*, die *Tudong Brappat* by de Inlanders genaamt wert.

LXX. HOOFDSTUK.

De Bloem-dragende Mangi-Boom.

D*It is mede een zoorte van* Brappat, *waar aan de bladeren ook mede in 't kruys ſtaan*, 2. *en* 3. *duymen lang, een breed, van voren rond of ſtomp, dik, ſtyf, glad, zonder eenige ribben, behalven de middelzenuwe, beneden ſcherp uytbuylende, en aldaar geel groen. Het uytterſte der ryskens eyndigt in een ſpadel van twee blaadjes tegens malkander geplakt.*

De bloemen zyn eerſt ſpitze knopjes, dewelke in een kring ſtaan, in gedaante van een bloem; deze baar openende, vertonen in een bekertje veele bruyne draden, dewelke uytgevallen zynde, opent zig het bekertje in een plat voetje of ſterretje, van 5. *ſtraalen gemaakt, en daar in ſtaat de regte vrucht als een kegeltje, ſchaars een duym lang, uyt den bruynen en groenen gemengt, vertonende al wederom een bloem, waar van het by de Amboinezen den naam heeft. De takken ſtaan ook regt tegens malkander, ook zomtyds vier by malkander. Het hout is redelyk hard, dog zet geen grooten ſtam.*

Naam. *In 't Latyn* Mangium floridum. *Op Maleyts* Mangi Mangi Bonga, *na 't Amboinſch* Watta Coeban *of* Cumban, *om dat zyne vruchten na een bloem gelyken.*

Plaats. *Men vind het op den ſtrand van* Halong.

De drie- en tachtigſte Plaat

Vertoont een Tak van de *Bloem-dragende Mangi-Boom.*